

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xarakatli o'yinlarni tashkil etish

Furqat pedagogika kolleji jismoniy tarbiya o'qituvchisi

Maxmudova Muslimaxon

Annotatsiya. Ushbu maqola, "Maktabgacha ta'lim tashkilotlari" da jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil etish masalalari haqida so'z olib boriladi. Bolalarga jismoniy tarbiya mashg'ulotlari qayerda, qancha vaqt davomida, qanday vositalar yordamida va mashg'ulotlar qanday qismlarga bo'lib olib borilishi haqida yozilgan.

Kalit so'z-maktabgacha ta'lim, jismoniy tarbiya, ta'lim tarbiya, faoliyat, xarakatli o'yinlar, mashg'ulot, sog'lomlashtirish.

Harakatli o'yinlar aslini olganda qadimgi xalq pedagogikasining mahsulidir. Qadim vaqtlarda ham oilalarda bolalarni ilk yoshidan boshlab topqirlikka, zukkolikka, chaqqonlikka o'rgatadigan topishmoqlar, o'yinlar, maqol-masallar asosida tarbiyalab kelingan, kichkintoylarga dastlabki harakat malakalari bilan bog'liq bo'lgan harakatli o'yinlar o'rgatilgan. Tez aytish, hisoblash, sanoq o'yinlari, chori-chambar singari o'yinlar kichik yoshdagi bolalarni o'ziga jalb qilgan. Bolalar katta bo'lgan sayin ularga turli xil harakatlar bilan bog'liq bo'lgan xalq o'yinlari o'rgatilgan. Xalq og'zaki ijodidan olingan o'yin folklori bugungi kunda ham o'zining badiiy go'zalligini, tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotmay kelayotganligi uchun ham eng qimmatli vosita sifatida amalda qo'llanmoqda.

Har qanday o'yin – u xoh ijodiy. Xoh didaktik, xoh musiqiy, xoh harakatli o'yin bo'lmasin, baribir tevarak atrofidagi olamni bilish vositasi sifatida bolaning hayotiy o'ziga hos, muhim rol o'ynaydi.

Harakatli o'yinlar mazmunida bolaga bilim beradigan bir talay material bo'ladi. Bu material uning bilim darajasini kengaytiradi va uning olam haqidagi tasavvurlarini boyitib, unga aniqlik kiritib boradi. Odamlar, tabiat hodisalari, hayvonlarning hatti-harakatlari tasvirlangan ba'zi bir epizodlar syujetli o'yinlar tematikasini tashkil etadi. Bular bari bolalar tomonidan shartli o'yinlar shaklida: "Sayohatchilar", "O'quvchilar", "G'ozlar-oq qushlar", "Inida yotgan aymq" va boshqa o'yinlar o'ziga hos tarzda ifodalab beriladi. Biroq tevarak atrofidagi olamni bola to'g'ri idrok etishi uchun o'yinchi barcha shartlikka qaramay, obrazning haqqoniy karakteristikasi hayajonli tarzda pedagog tomonidan o'yin shartlarini tushuntirish vaqtida ifodalab berilishi kerak. Bunda xalq o'yinlarini misol qilib olish mumkin. Ulardagi o'yin vaziyati bolani o'ziga jalb etadi va uni tarbiya qiladi. Ba'zi bir o'yinlarda uchrab turadigan dialog tarzidagi suhbatlar esa personajlar va ularning harakatlarini bevosita ko'rsatib beradi.

Syujetsiz va muayyan o'yin topshiriqlarigagina asoslangan o'yinlarda ham juda ko'p qiziqarli material bo'ladi. Bu material bolaning umumiy bilimi, tafakkurini rivojlantiradi, uning mo'ljal olish qobiliyatini o'stiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakatli o'yinlar o'tkazishda bolalarning yosh darajasini, jismoniy va fiziologik rivojlanishi va bolalarning qiziqishlarini hisobga olgan holda tanlanishi kerak. Kichik guruhlarda harakatli o'yinlar har kuni o'tkaziladi. Mashg'ulot davomiyligi 10-15 minut atrofida davom etishi kerak. Harakatli o'yinlar kunning turli paytlarida o'tkaziladi. Ertalabki nonushtaga qadar tarbiyachi barcha bolalarda yaxshi kayfiyat yaratish uchun individual yoki kichik guruh bilan o'tkaziladigan sokin harakatlardagi o'yinlarni o'tkazgani ma'qul. Sayrlar, jismoniy tarbiya, musiqa mashg'ulotlaridan keyin sayr paytida tarbiyachi xilma-xil harakat faoliyatini uyg'otuvchi mazmunli, harakatli o'yinlarni ularning butun qonun-qoidalari bilan hamda o'yin mashqlarni faol harakatlar bilan birga qo'shib o'tkazish kerak. Katta va tayyorlov guruhlarida mashg'ulot davomiyligi 20 minutgacha davom etishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

O'yin faoliyatida diqqatni, idrokni rivojlantirish, ilgari hosil qilingan tasavvur, tushunchalar, mo'ljal olish singari xususiyatlarni yana ham aniqlashtirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratiladi; o'yinlar ijodiy tasavvurni, xotirani, fikrlashni, tafakkur faoliyatini yana ham rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib harakatli o'yinlar bolaning aqliy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Bolalarda psixik jarayonlarni takomillashtirishda obrazli fikrlash katta ahamiyat kasb etadi. Bunday metod tasavvurni boyitib, o'yin harakatlarini ijodiy tarzda bajarishga undaydi.

Psixologlar olib borgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola o'yin faoliyati tufayli amalda fazo tushunchasini hamda predmetli faoliyatni o'zlashtiradi va shu bilan birga fazo to'g'risidagi ilgari hosil qilingan tasavvurlar yana ham takomillashib boradi.

O'yinlarda fazoni idrok etish asosiy shakllar orqali: bivosita bilish, sensor his-tuyg'u va obrazlar orqali bilish hamda bilvosita mantiqiy fikrlash, tushunchalar shakllarda zuhr etiladi.

Masalan, bola tomonidan harakat yo'nalishini mustaqil ravishda tanlanishi yoki o'yin qoidasiga muvofiq muayyan yo'l tanlanish, bir tomondan, o'yin vaziyatini darhol baxolay olish va unga reaksiya berish o'yin harakatlarini bajarish talab qilinsa, ikkinchi tomondan, mazkur o'yin muhitida o'zi bajarayotgan harakatlarni anglab etishi va tasavvur qilishi talab qilinadi. Harakatli o'yinlarda mana shu ikki komponent bir-biri bilan bohliq holda keladi. Pedagog tomonidan o'yin qoidalarining tushuntirib berilishi bolada tahminiy tasavvur hosil qiladi; ayni mahalda o'yin vaziyatining o'zgarib qolishi

boshlovchining harakati yoki signallar berilishi munosabati bilan harakat rejasini buzib yuboradi va bolalardan yana ham murakkabroq harakatni – bir zumda reaksiya berish va shu zahoti harakat qilishni taqazo etadi, o'yinlar: “Ikki qorbobo”, “Sehrli tayoqcha”, “Botir bolalar”, “Maymunlar va ovchilar” va hokazo.

Bunday reaksiya bolalarni mazkur muhitdagi g'arajatda moslashish uchun qay darajada tayyor ekanliklarini ko'rsatib beradi.

Bu ishda trener bolaga yordam berishi kerak. U vaziyatni hisobga olib harakat usulini tanlash va qo'yilgan vazifani bajarishga asta-sekin o'rgatib borish kerak. Masalan, bitta o'yinni o'rganish vaqtida bolaga ikki xil sharoit taklif qilinishi mumkin. Birida katta va cheklangan fazo taklif qilinsa, boshqa bir safar quvlab kelayotgan boladan tez va uzoqqa qochib ketish yoki yaqin masofada uni chalg'itib chaqqonlik ko'rsatib qochish talab qilinadi, “Quvlashmahoq”, “Ayyor tulki” singari o'yinlar.

Atrofdagi sharoitda mo'ljal olish mahorati “CHambar ichidan o'ib bayroqqa etish”, “Bo'ri qopqonda”, “Jasur bolalar” va hokazo o'yinlarda qo'yilgan vazifalardagi to'siqlarni engib shtishga yordam beradi. Bunda bolalar o'zlari orttirgan qobiliyat asosida masofani mo'ljalga oladilar hamda muayyan sharoitda harakat qilish yo'lini o'zlari belgilaydilar.

Har tomonga tarqalib ketayotgan bolalar orasida mo'ljal olish, ayniqsa muhimdir. O'yin vaziyati muttasil o'zgarib turadigan va birdan reaksiya talab qiladigan bunday sharoitdagi harakat bolaga g'oyat murakkab tuyuladi. Biroq ko'p marta takrorlash jarayonida katta g'ruppa bolalari bunday mahoratni egallab oladilar.

Harakatli o'yinlarda bolalar predmetlardan muayyan yaqinlikda yoki uzoqlikda bo'ladilar. Shu tufayli ularda ko'z bilan ko'rib mo'ljal olish, shuningdek, fazoda tovushni tinglash mo'ljal olish qobiliyati rivojlanadi. “Uzoqda-yaqinda”, “Gox bu erda, gox u erda”, “Qo'ng'iroqchalar bilan berkinish” va hokazo.

Harakatli o'yinlar bolalarni vaqtga qarab mo'ljal olishining eng oddiy usuliga o'rgatadi: Ular o'yin vaqtida aytilgan, navbatma-navbat bajariladigan dastlab, so'ngra, bundan keyin, bundan oldin, hamma baravar degan so'zlarga oid harakatlarni to'g'ri bajaradilar. Bolalarga ko'rsatib berilgan muddat ichida signal bo'yicha o'yin topshirig'ini bajarishga o'rganadilar. Masalan: “Men beshgacha sanayman, sizlar shu vaqt ichida qo'lingizdagi bayroqchalardan gul yasaysiz”, “Qani, men chirmandaga uch marta urgunimcha kim oldin safga turib olarkin”, -degan so'zlarga bolalar tez harakat bilan javob beradilar. Bunday o'yinlarda kichkintoylar mo'ljal olishni, izchil harakat qilishni va muayyan vaqt davomida ish bajarishni o'rganadilar.

O'yinlar mazmuni ularda yuz beradigan vaziyat hamda o'yin qoidalarini mustaqil so'zlab berish, personajlar harakatini bajarib ko'rsatish; bolalar turgan joyni,

o'yin belgilarini va harakat yo'nalishini atamalar yordamida tushuntirish; o'tkazilgan o'yinni tahlil qilib berish-bular bari bolalarning intellektual rivojlanishiga yordam beradi.

Tarbiyachi bolalarning harakat qilish tajribasini o'zining obrazli so'zlari bilan bolalar tasavvuriga ta'sir ko'rsatish orqali amalga oshiradi, har bir bolaning ijodiy ijrochilikdan iborat o'yin faoliyatini rag'batlantirib, to'g'ri yo'lga solib turadi.

Foydalaniladigan adabiyotlar

1.. Usmonxo'jaev T.S. "Harakatli o'yinlar" O'quv qo'llanma T.: O'qituvchi 1992 y.

2.Xo'jaev P., Raximqulov K.D., Nigmanov B.B. Sport va harakatli o'yinlar va uni o'qitish metodikasi. (Harakatli o'yinlari) O'quv qo'llanma TDPU T.: 2008 y.

3.Azizova R.I. "Sport va harakatli o'yinlarni o'qitish metodikasi" O'quv qo'llanma T.: 2010

4.Raximqulov K.D. "Milliy harakatli o'yinlari

5.Usmonxo'jaev T.S Jismoniy tarbiya darsi materiallari «O'qituvchi» 1975y

6. Abdualiyevich, Zokirov Mirzarahim. "THE ROLE OF PLAY IN THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE PROCESSES IN CHILDREN." *Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT* 1.11 (2021): 9-10.

7.Мирзарахим Абдуалиевич ЎҚУВЧИЛАРДА ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕРЦЕПТИВ АСОСЛАРИ // SAI. 2022.

8.Mirzarahim Abdualiyevich Zokirov BOLALARDA BILISH JAROYONLARINI RIVOJLANTIRISHDA O'YINNING AHAMIYATI // *Oriental Art and Culture*. 2021. №4. 9.Abdualiyevich Z. M. CONTENT AND ESSENCE OF THE TOPIC" PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION" // *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*. – 2021. – T. 2. – №. 04. – С. 300-305.

10.Abdualievich, Zokirov Mirzarahim."O'zbek xalq og'zaki ijodining xususiyatlari." *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION* 2.2 (2021): 338-340.

11.Мирзарахим Абдуалиевич Зокиров ЎҚУВЧИЛАРДА ТАЯНЧ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ АСОСИДА ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ // *Oriental Art and Culture*. 2021.

12.Sh A. et al. ISSUES OF FORMATION OF THE CENTER FOR MASTERING FOREIGN EDUCATIONAL PROGRAMS THAT FORM CIVIL EDUCATION IN STUDENTS IN THE SYSTEM OF PRIMARY EDUCATION IN

UZBEKISTAN //International Journal of Early Childhood Special Education. – 2022.
– T. 14. – №. 7.

13. Abdualievich Z. M. EDUCATIONAL TECHNOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF PERCEPTIVE ABILITIES AIMED AT INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN FUTURE TEACHERS //Open Access Repository. – 2022. – T. 8. – №. 12. – C. 612-618.

14. Abdualievich Z. M. Effectiveness of Development of Perceptive Skills Directed to Increase the Social Activity of Students in Future Teachers //Eurasian Scientific Herald. – 2022. – T. 15. – C. 55-58.

15. Abdualiyevich Z. M. The need for an innovative approach to improving perceptual abilities aimed at increasing the social activity of students in future teachers //Eurasian Research Bulletin. – 2022. – T. 14. – C. 213-217.

16. Zokirov M. The need for an innovative approach to improving perceptual abilities aimed at increasing the social activity of students in future teachers //Scienceweb academic papers collection. – 2022.

17. Abdualiyevich Z. M. O'QUVCHILARDA TAYANCH KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH ASOSIDA IJTIMOYIY FAOLLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 330-333.

18. Zakirov M. THE METHOD OF DEVELOPMENT OF PERCEPTIVE ABILITIES OF FUTURE TEACHERS AIMED AT INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS //Science and innovation in the education system. – 2023. – T. 2. – №. 1. – C. 29-32.

19. Zokirov Mirzaraxim Abdualiyevich, Yo'ldashev Dilshodjon Mamirovich BO'LG'USI O'QITUVCHILARDA O'QUVCHILARNING IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISHGA YO'NALTIRILGAN PERSEPTIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI // Oriental Art and Culture. 2023. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bo-lg-usi-o-qituvchilarda-o-quvchilarning-ijtimoiy-faolligini-oshirishga-yo-naltirilgan-perseptiv-qobiliyatlarini-rivojlantirish> (дата обращения: 17.04.2023).

20. Mirzarahim Abdualiyevich Zokirov BO'LG'USI O'QITUVCHILARNING PERSEPTIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOYIY-PEDAGOGIK ZARURATI // Oriental Art and Culture. 2023. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bo-lg-usi-o-qituvchilarning-perseptiv-qobiliyatlarini-rivojlantirishning-ijtimoiy-pedagogik-zarurati> (дата обращения: 17.04.2023).

21. Abdualievich Z. M. EDUCATIONAL TECHNOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF PERCEPTIVE ABILITIES AIMED AT INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN FUTURE TEACHERS //Open Access Repository. – 2022. – Т. 8. – №. 12. – С. 612-618.

22. Zokirov, M. (2022). *ISSUES OF FORMATION OF THE CENTER FOR MASTERING FOREIGN EDUCATIONAL PROGRAMS THAT FORM CIVIL EDUCATION IN DTUDENTS IN THE SYSTEM OF PRIMARY EDUCATION IN UZBEKISTAN.*

23. Zakirov M. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF PERCEPTIVE ABILITIES AIMED AT INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN FUTURE TEACHERS //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 81-85.

